

Література

1. Авер'янова Н. М. Образотворче мистецтво і виховання: форми взаємодії у контексті становлення сучасної філософії освіти // Українська перспектива: свідомісні та соціокультурні виміри. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 396 с. – С. 349 – 358.
2. Іова В. Формування громадянської культури особистості: Навч.-метод. посіб. / В. Іова, Т. Люріна; Хмельн. обл. ін-т післядиплом. освіти.– Кам'янець-Поділ.: Абетка, 2003. – 171 с.
3. Кошіль М. Народне мистецтво – джерело національного виховання // Рідна школа. – 2000. – №6. – С. 52 – 54.
4. Лебідь І. Національні цінності у виховному процесі загально-освітньої школи // Рідна школа. – 2001. – №11. – С. 15 – 16.
5. Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України, 15 верес. 1999 р.: (Витяг) // Директор шк. – 2003. – № 29 – 32. – С. 16 – 18.
6. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія. – К., 1995. –158 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. – К.: Рад. школа. 1976 – 1977.

Рецензенти:

Чернуха Н. М. – д. пед. н., проф.,
Шестопалова І. О. – к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013

УДК [811.161.2:373.21] – 029:1(045)

А. М. Качур

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Визначено філософсько-концептуальні засади вивчення української мови у початковій школі. Акцентовано увагу на вимогах Державного стандарту початкової загальної освіти. Визначено взаємозв'язки методики навчання мови з іншими науками. Виконано аналіз побудови системи навчання української мови у початковій школі. Проаналізовано функції її складових елементів. За допомогою теоретичного дослідження з'ясовано фактори, які впливають на функціонування української мови як навчального предмета. Розкрито роль лінгводидактики у формуванні мовленнєвої особистості молодших школярів.

Ключові слова: вивчення української мови, навчально-виховний процес, освіта, початкова школа, система навчання мови, лінгводидактика.

Определено философско-концептуальные основы изучения украинского языка в начальной школе. Акцентировано внимание на требованиях Государственного стандарта начального общего образования. Определены взаимосвязи методики обучения языку с другими науками. Выполнен анализ построения системы обучения украинскому языку в начальной школе. Проанализированы функции составляющих ее элементов. С помощью теоретического исследования выяснено факторы, которые влияют на функционирование украинского языка как учебного предмета. Раскрыта роль лингводидактики в формировании языковой личности младших школьников.

Ключевые слова: изучение украинского языка, учебно-воспитательный процесс, образование, начальная школа, система обучения языку, лингводидактика.

Defined philosophical and conceptual basis of the study of the Ukrainian language in the primary school. Focused on the requirements of the State standard of basic General education. Defined the relationship of methods of teaching the language with other Sciences. The analysis of construction of the system of training of the Ukrainian language in primary school. Analyzed

© Качур А. М., 2013

the functions of its components. With the help of theoretical study found the factors that affect the functioning of the Ukrainian language as a school subject. Disclosed the role of lingvodidaktiks in forming the language personality of young learners.

Keywords: *a study of the Ukrainian language, educational process, education, primary school, the system of training the language, lingvodidaktiks.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мова – важливий навчальний предмет, без якого неможливо виховати людину компетентну, практичну, підготовлену до життя, яка вільно орієнтується у складних проблемах реальності, здатна усвідомлювати свою відповідальність і роль у суспільстві. Всебічний розгляд навчання української мови у школі передбачає врахування досягнень лінгводидактики, філософії, психології, педагогіки, кібернетики та синергетики. Зв'язок з мовознавством зумовлений самою специфікою методичної науки: від змісту лінгвістичного матеріалу залежить вибір методів, прийомів і засобів навчання. Опора на дані психології дозволяє враховувати вікові особливості учнів, рівень розвитку їхнього мислення, мовленнєвих здібностей, удосконалювати форми мовленнєвої діяльності. Перебудова змісту мовної освіти викликала необхідність опори методики навчання мови на дані психолінгвістики – науки, що досліджує закони, форми і види мовленнєвої діяльності. Зв'язок з дидактикою – наукою про теорію і практику навчання – виявився у вимогах до форм, прийомів, методів, засобів навчання мови. Детальний аналіз діалектичних змін в освіті та науці, взаємозв'язків наукових концепції та поглядів допоміг визначити філософсько-концептуальні засади вивчення української мови у початковій школі

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Проблему мови як системи, що виявляється у взаємозв'язках мовних явищ, розглядали у своїх працях лінгвісти (Л. Булаховський, І. Білодід, В. Виноградов, О. Гвоздев, М. Жовтобрюх, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Плющ, Л. Тоцька, О. Шахматов). Науковцями розкрито вектори даної проблеми: формування мовленнєвих умінь і навичок учнів (М. Баранов, О. Біляєв, Є. Голобородько, О. Горошкіна, В. Мельничайко, Г. Михайловська, В. Онишук, Н. Пашківська, М. Пентилук, О. Текучов, О. Хорошковська), диференціація національно-культурного компонента мови як основи формування

мовлення (В. Жадько, Ю. Жадько, Р. Кісь, В. Кононенко, В. Красних, В. Маслова, Г. Михайловська, І. Огієнко, О. Федик), духовне становлення особистості учня як складова її мовленнєвого розвитку (Ф. Буслаєв, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, М. Костомаров, І. Срезневський, В. Сухомлинський), вплив етнопсихологічних чинників на формування мовної особистості (А. Вежицька, О. Вишневський, С. Єрмоленко, І. Зимня, Ю. Караулов, О. Леонтьєв, О. Потебня, Ю. Сорокін, В. Тоїдіс). Українську мову і мовлення у початковій школі як цілісне педагогічне явище розглянуто М. Вашуленком, О. Пешковським, М. Рождественським, М. Львовом, Т. Рамзаєвою, Г. Фомічовою, В. Масальським, С. Чавдаровим, М. Сокирко, Л. Подгайським.

Формулювання цілей і завдань статті. Мета – розкрити філософсько-концептуальні засади вивчення української мови у початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наріжним каменем державотворчих процесів в Україні стало створення національної системи освіти. Розв'язання цієї проблеми актуалізувало потребу ретроспективного аналізу історико-педагогічних явищ, об'єктивного опрацювання, переосмислення та висвітлення, з метою усвідомлення їх сутності, розгляду позитивного досвіду минулого у контексті сучасних культурно-освітніх змін. Йдеться про дослідження історії української освіти і педагогічної думки з урахуванням пріоритетів їх розвитку у різних регіонах країни, зокрема як інституціональних так і персоніологічних.

У системі повної загальної середньої освіти початкова школа є первинною ланкою здобуття освіти. Початкова школа як соціальний інститут покликана відтворювати культуру шляхом постійної передачі соціальнозначимого досвіду попередніх поколінь наступним.

Початкова освіта як складова частина загальної середньої освіти спрямована на всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності. Тому в доборі змісту враховується його наступність і неперервність, доступність і науковість, потенційні можливості для взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, реалізації принципів індивідуалізації, гуманізації навчально-виховного процесу (Державний стандарт початкової загальної освіти). Освітній процес у початкових класах характеризується едукативною метою, змістом, принципами та технологією навчання. Зміст початкової освіти містить дві складові: інваріантну та варіативну. У Базовому навчальному плані

визначено загальні засади побудови початкової освіти та зміст освітніх галузей.

Освітня галузь «Мови і література» передбачає опанування молодшими школярами української мови та інших мов як засобу спілкування і пізнання, прилучення до скарбниць духовності і культури, літературних надбань Українського народу і народів світу, виховання громадянськості, патріотизму, національної самосвідомості. Основною змістовою лінією мовної освіти у початковій ланці загальноосвітньої школи є комунікативна, яка передбачає формування та розвиток умінь слухати, говорити, читати і писати. Лінгвістична та українознавча лінії забезпечують відповідний обсяг знань про мову, умінь і навичок їх використання у мовленнєвій діяльності, а також уявлення про звичаї, побут українського народу, визначні події та постаті в історії України. Зазначені освітні лінії пронизуються діяльнісною лінією, яка передбачає вміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати мовні факти (Державний стандарт початкової загальної освіти).

Українська мова як мова вивчення і навчання у початковій школі є засобом формування й розвитку мовної особистості, національно свідомого громадянина України. Навчання української мови спрямоване на формування і розвиток мовної особистості, яка любить, знає і береже рідну мову, з повагою ставиться до неї як до державної, володіє її виражальними засобами, користується нею у своїй професійній діяльності й у повсякденному житті.

За допомогою історико-педагогічного дослідження нами визначено, що система викладання української мови формується під впливом соціально-політичних, економічних та педагогічних умов. Своєрідність вище згаданих умов забезпечує різновекторність та своєрідність кожного періоду розвитку системи навчання мови. Керівні органи освіти через законодавчі акти та нормативні документи реалізують поставлену суспільством мету й організують процес навчання. На еволюцію мети і змісту, технологій навчання української мови у молодших класах, окрім державотворчих процесів, впливають зміни у методиці навчання української мови у початковій школі. Науковці та методисти-практики доводять істинність своїх поглядів та збагачують методіку навчання мови власною педагогічною спадщиною. Особливості навчання української мови в початковій школі у той чи інший період фіксуються у науково-педагогічній та культурно-історичній спадщині громадських,

суспільно-політичних діячів, лінгводидактів початкової школи. Основні тенденції та протиріччя функціонування української мови у початковій школі обумовлюють напрями та складають контекст і дискурс цього розвитку.

Процес розвитку української мови у початкових класах з точки зору виникнення, трансформації і взаємодії різних науково-педагогічних парадигм відкриває можливості для систематизації і типологізації емпіричного матеріалу, для осмислення генезису науково-педагогічного знання, сприяє розумінню загальної спрямованості руху.

Результат вивчення української мови у початковій школі може досліджуватися у двох аспектах: як результат системи, фіксований у формі стандартів, та як результат для самої людини, її досвід (як сукупність сформованих особистісних якостей, знань та умінь, що дозволяє їй адекватно діяти в динамічних умовах життя).

Теоретичні питання лінгводидактики початкової школи — сукупність питань, що співвідносяться насамперед із змістом, метою і завданнями навчання, принципами, методами та формою організації навчально-виховного процесу на уроках української мови у початкових класах. Завдяки теоретичному моделюванню у першому питанні першого розділу визначено залежність між основними компонентами та умовами навчання та принципами навчання. Мета — спрямованість навчання на розв'язання у взаємозв'язку завдань освіти, виховання і розвитку учнів; зміст — науковість, зв'язок із життям, систематичність, послідовність, доступність; методи і засоби — наочність, свідомість і активність учнів при керівній ролі викладача, поєднання різних методів, а також засобів навчання залежно від його мети і змісту; форми — поєднання різних форм навчання залежно від його завдань, змісту і методів, результативність — принцип міцності, осмислення і дієвості результатів освіти, виховання і розвитку учнів). Співвідношення компонентів і принципів навчання є відносним, бо кожний попередній принцип стосується всіх наступних компонентів навчання., подібно до того, як мета визначає зміст, зміст — методи і засоби навчання, методи — вибір форм організації навчання.

Лінгводидактика як наука будується на досягненнях лінгвістики й загальної теорії навчання — дидактики. Урахування лінгводидактичної основи особливо необхідне на початковому етапі вивчення мови. Оскільки лінгводидактика безпосередньо стосується процесу навчання мови й мовлення та сприяє вихованню школярів у цьому процесі, то враховує досягнення і таких наук, як

психолінгвістика, психологія, педагогіка. Важливим є врахування психолого-педагогічних вимог до процесу навчання: застосування проблемних підходів та проблемно-пізнавальних завдань, індивідуально-диференційованого навчання, реалізація дидактичних принципів (поступового нарощування труднощів, науковості, доступності, розвивального навчання). Методологічною основою методики викладання мови, як і кожної науки, є філософія, її закони й закономірності. Методика аналізуючи практику навчання, вивчає її надбання, теоретично обґрунтовує їх, бере на озброєння і рекомендує до використання. Виходячи з філософської теорії пізнання як творчого процесу відображення реальної дійсності, методика застосовує досягнення в галузі суміжних наук, пов'язаних з процесом засвоєння других мов, проектує можливості впровадження методів і прийомів навчання, які б уже на початковому етапі забезпечили високий рівень комунікативних умінь на основі елементарних знань про мову.

Визначення концептуальних засад вивчення української мови у початковій школі дозволяє бачити історико-педагогічне дослідження становлення і розвитку цього напрямку крізь призму сучасного розуміння його ролі й місця в системі формування особистості на початку ХХІ ст. Філософсько-методологічне підґрунтя дослідження складає система філософських поглядів, лінгводидактичних, психологічних, менеджерських засад процесу вивчення української мови.

Вивчення досвіду, накопиченого вітчизняною школою, є важливим джерелом для розробки стратегії сучасної освіти. Саме історико-педагогічний підхід дає можливість зрозуміти закономірності поступального розвитку педагогічних явищ, їх обумовленість суспільними соціально-економічними та іншими процесами, виявити їх взаємозв'язок, оцінити сучасний стан педагогічного процесу і напрями його подальшої еволюції.

Початкова школа як первинна ланка освіти покликана прищепити учням осмислене ставлення до мовних фактів, навчити їх орієнтуватися у мовних структурах; сформувати науково правильні уявлення з фонетики і графіки, лексики, словотвору, граматики (морфології та синтаксису). Все навчання має бути спрямоване на організацію і вдосконалення мовленнєвої діяльності дітей, на оволодіння засобами творення зв'язних висловлювань в усній і писемній формах. Серед предметів початкового шкільного курсу вирішальна роль у навчанні, вихованні і розвитку особистості

належить мові. Навчально-виховний, навчально-пізнавальний та самоосвітній процес не можливий без мови.

Головна умова мовленнєвого розвитку та інтелектуального зростання учнів початкових класів – це оволодіння рідною мовою, яке у більшій мірі залежить від майстерності наставників. Учителство, яке стоїть біля витоків формування особистості, повинно відмінно оволодіти технологією уроку і методичним багатством викладання української мови, щоб належно піклуватися про чистоту, виразність, багатство мовлення своїх вихованців, прищеплювати їм любов до рідної мови і народу, необхідність і бажання спілкуватися нею не тільки у навчальній діяльності, а й у повсякденному житті.

Навчально-виховний, навчально-пізнавальний та самоосвітній процес не можливий без мови. У системі навчання і виховання молодших школярів мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й виступає основним засобом опанування інших шкільних дисциплін. Найістотнішим засобом навчання є слово вчителя, за допомогою якого педагог організовує засвоєння знань учнями, формування в них практичних умінь та навичок, мова стає першоджерелом. Школа плекає розум нації, виховує особисті засобами мови. Оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу – необхідна складова становлення і розвитку духовно багатой, соціально активної особистості, здатної плідно і творчо працювати в різноманітних галузях суспільної діяльності.

Вивчення української мови у початковій школі розглянуто як діалектичний процес пізнання явищ реальної дійсності, пов'язаних із самою мовою і її закономірностями. Питання навчання української мови в школах України має свою нелегку історію, зумовлену характером тієї мовної політики, яка насаджувалася в Україні.

Незалежно від типу школи в масштабах країни забезпечується єдиний рівень загальноосвітньої підготовки учнів, тому зазначені поняття, якими послуговується методика мови, безпосередньо враховують вимоги Державного стандарту початкової загальноосвітньої школи і сприяють вирішенню едукативних завдань початкової освіти.

Такий погляд на систему вивчення української мови у початковій школі дає можливість розглядати її як системотворче явище, що містить у структурі низку взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких може бути представлений і досліджений як нова система.

Висновки. Наші дослідження дозволили дійти висновку про те, що в Україні ще триває процес розробки концептуальних засад національної системи викладання української мови у початковій школі. У цьому контексті надзвичайно важливим є конструктивно-критичний аналіз досвіду, нагромадженого цією галуззю у попередні роки, і визначення всього цінного, що може бути запроваджено з метою вдосконалення на сучасному етапі.

Література

1. Баран Г. Рідна мова в рідній школі [Текст] / Г. Баран // Слово Просвіти. – 2009. – № 51. – С.11
2. Вашуленко С. Українська мова і мовлення в початковій школі [Текст]: метод. посіб. / С. М. Вашуленко – К.: Освіта, 2006. – 268 с. – (Вчителю початкових класів).
3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/serednya/derzh-standart/post_derzh_stan.doc
4. Дружененко Р. С. Етнопедагогічні засади формування мовленнєвих умінь і навичок учнів основної школи автореферат дисертації на здобуття наукового ступення доктора педагогічних наук. – Херсон.: [б.в.], 2005. – 19 с.
5. Лутей С. Філософія сучасної освіти [Текст]: навчальний посібник / С. В. Лутей; ред. Л. Васильківська. – К.: Магістр-S, 1996. – 256 с.
6. Методика навчання української мови в початковій школі [Текст]: навч. посібник/ за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера-ЛТД, 2011. – 364 с.
7. Хорошковська О. Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання: автореферат дисертації на здобуття наукового ступення доктора педагогічних наук. – К.: [б.в.], 2000. – 19 с.

Рецензенти:

Шоробура І. М. – д. пед. н., проф.,
Ткачук Г. О. – к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013

УДК 371.4

Т. О. Кашпур

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються перспективи розвитку професійних якостей інженера-педагога. Аналізується стан та проблеми професійної підготовки інженерів-педагогів до виховної діяльності у професійно-технічних навчальних закладах. Приділяється увага діям інженера-педагога у межах компонентів педагогічної системи.

Ключові слова: інженер-педагог, професійна підготовка, професійно-технічний навчальний заклад, виховна діяльність, функціональний компонент

В статье рассматривается перспектива развития профессиональных качеств инженера-педагога. Анализируется состояние и проблема профессиональной подготовки инженера-педагога к воспитательной деятельности в профессионально-технических учебных заведениях. Уделяется внимание действиям инженера-педагога в пределах компонентов педагогической системы.

Ключевые слова: инженер-педагог, профессионально-техническое учебное заведение, воспитательная деятельность, функциональный компонент

The professional perspective development of engineer-pedagogy features is examined. The state and problem of engineer-pedagogy professional training to educational activity in vocational institutions are analyzed. The attention to engineer-pedagogy actions in the range of pedagogical system components is given.

Keywords: engineer-teacher, professional training, vocational institutions, educational activity, functional component.

Постановка проблеми. Процеси, що відбуваються в соціально-політичному, економічному і духовному житті нашого суспільства, зміни на ринку праці, підвищення суспільних вимог до рівня професіоналізму та конкурентоспроможності майбутнього фахівця

© Кашпур Т. О., 2013